

Åkerriksa

Crex Karma

**Oppfostring av en unge i fangenskap.
Tiltak og erfaringer fra Karmøy 2012.**

Innhold

1. Sammendrag	3
2. Bestanden av åkerrikse i Karmøy 2012.	3
2.1 Kart over registrerte funn	4
2.2 Handlingsplan og tiltak i Karmøy	5
3. Omstendighetene rundt funnet av Crex Karma	5
4. Første del av oppfostringen på hjemstedet.	6
5. Fuglen flyttes til Visnes	6
5.1 Skade i høyre fot	6
5.2 Vingeproblemer	7
5.3 Kosttilskudd og framgang	7
5.4 Veiledning fra England	8
6. Tilbake til hjemstedet.	11
6.1 Spesiallaget bur	11
6.2 Ringmerking og blodprøve	11
6.3 Rask utvikling	12
7. Medieyndling.	13
8. Tilbake til friheten.	13
9. Hendelsesforløpet i kortform	14
10. Korrespondanse med FM og DN.	15
11. Økonomi, kompensasjon og takk.	15
12. Tips til neste gang	16

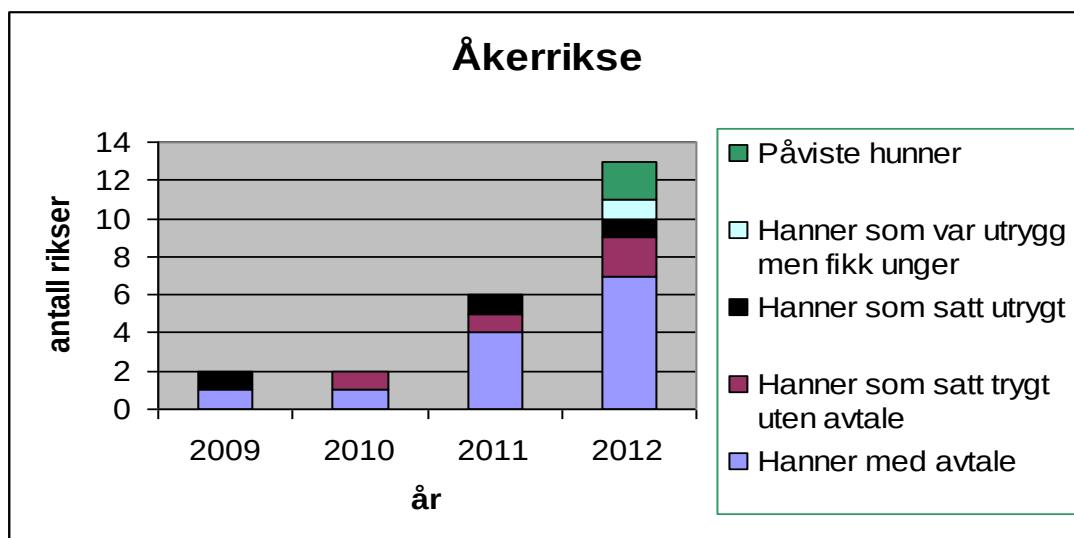
Sammenstillingen er gjort av naturforvalter Peder Christiansen og naturvernkonsulent Arnt Kvinnesland, Karmøy kommune. Ferdigstilt 11.11.2012. Bildene er tatt av Arnt Kvinnesland når ikke annet er nevnt.

1. Sammendrag

Dette er en gjennomgang av de erfaringene som ble gjort ved oppfostring av en åkerriksekylling funnet under siloslått på Karmøy i august 2012. Ungen tilbrakte perioden 14.8-5.10 i fangenskap. Til tross for problemer underveis endte prosjektet godt, og da riksa fikk friheten tilbake, fløy den av sted i tilsynelatende topp form. Erfaringer høstet med slike tiltak i England, var til god hjelp for oss. Korrespondansen mellom våre forvaltningsmyndigheter og fagmiljøet i England er tatt med.

2. Bestanden av åkerrikse i Karmøy

Å lytte til åkerriksehanner, og gjøre seg opp en mening om hvor mange det er, er vanskelig. Noen ganger hører vi bare rikser en natt på et sted, andre ganger høres de stabilt i et området over tid. Man kan derfor ikke fastslå med sikkerhet antallet rikser. I det som blir beskrevet videre nå er det kun stabile observasjoner som er tatt med. Det er derfor beskjedne anslag, og at det kan ha vært noen flere rikser også. Se figur 1.

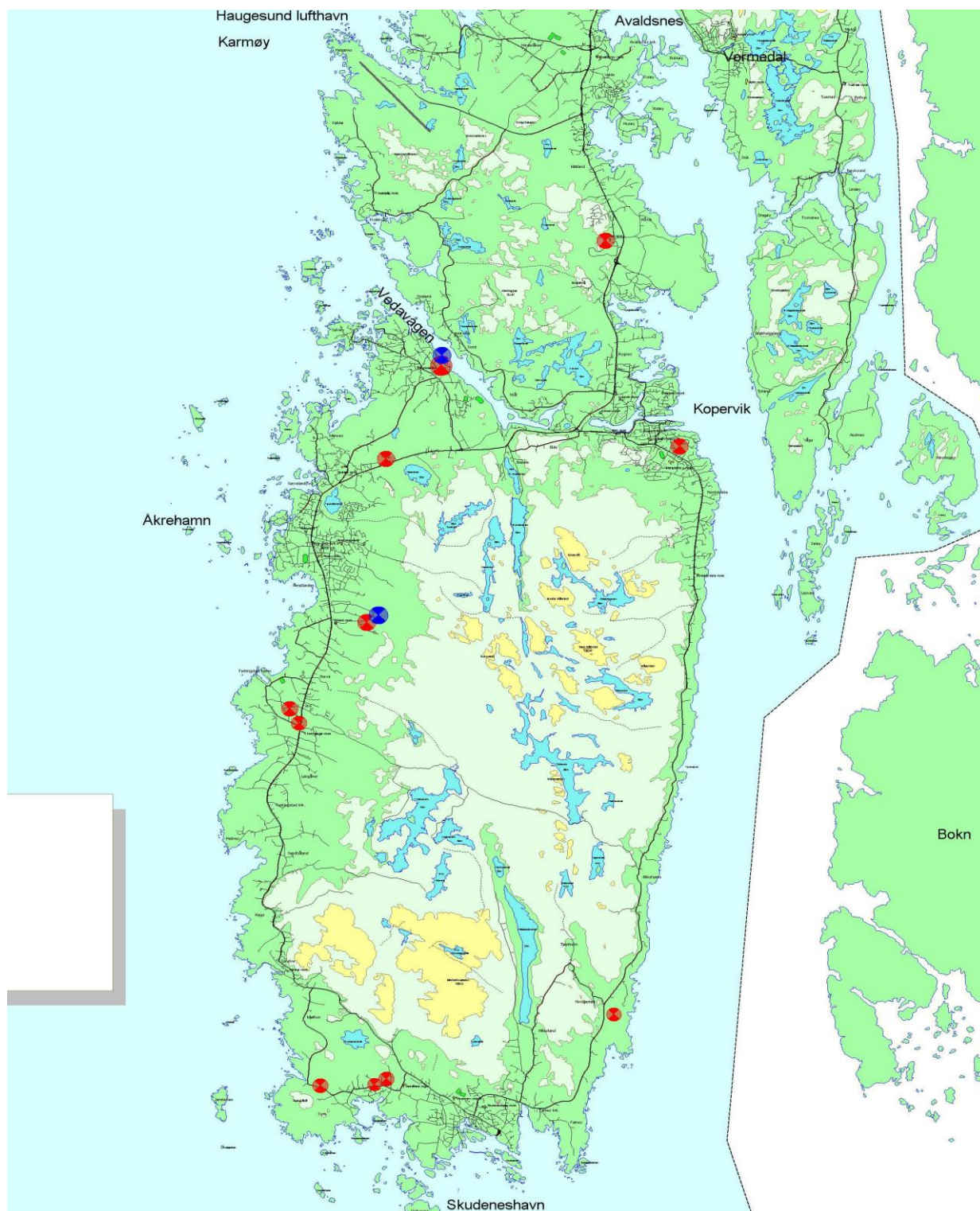

Figur 1. Antall åkerrikser i Karmøy 2009-2012.

Vi startet opp i 2009. Da ble det hørt to rikser, og vi fikk avtale med en av bøndene. I 2010 hørte vi også to rikser. Den ene satt trygt i et terreng som ikke skulle slås, den andre var et sted vi fikk avtale med bonden. I 2011 hørte vi 7 åkerriksehanner. Av de 7 fikk vi avtale med bonden, eller de var et trygt sted, for 6 av dem. Så i 2012 har vi hørt 11 syngende hanner. Vi fikk avtale med grunneier/bonde for 7 av dem, 2 satt et trygt sted, og 2 hanner forflyttet seg så mye at det var vanskelig å utpeke et sted hvor vi ønsket å sette av jorden. Det var i år altså ingen bønder som ikke ville samarbeide med oss, og det synes vi er fantastisk. I 2012 ble det påvist 2 hekkinger.

Selv om datagrunnlaget er lite, vil vi påstå at utviklingen indikerer at arbeidet lokalt har båret frukter. Vi ser en god økning i antall rikser. Dette tyder på at vi også har hatt vellykkede hekkinger tidligere år, uten at vi har påvist dette, slik som tilfellet har vært 2 steder i 2012. For 2012 ser vi med et unntak sør på Nord-Karmøy at alle riksene er på Sør-Karmøy. Dette er ca 20 km spredning, og kan derfor stemme godt med at det var en hekking midt på Sør-Karmøy i fjor, og at disse har valgt å slå seg ned innenfor ca 10 km fra der de var klekt, slik som litteraturen om åkerrikse beskriver.

2.1 Kart over registrerte funn 2012

Figur 2. Kart som viser stabile observasjoner av åkerrikser i Karmøy 2012. Røde prikker markerer hanner, blå prikker markerer hunner (funn av unger eller egg). Alle funnene finnes også i artsdatabanken.no

2.2 Handlingsplanen og tiltak i Karmøy

Karmøy kommune har siden 2009 fulgt opp den nasjonale handlingsplanen for åkerrikse. Den går i hovedtrekk ut på å tilby bøndene en god frivillig økonomisk kompensasjon for ikke å slå jordene hvor det er hørt syngende hanner. I dette arbeidet har vi hatt god hjelp av det ornitologiske miljøet på Karmøy for å finne hanner som synger. Videre har naturforvaltningen og landbruksavdelingen samarbeidet. At landbruksavdelingen har brukt sine kanaler for å informere og støtte åkerriksas sak har trolig vært veldig viktig for at bøndene har vært så positive. Landbruk har også hvert år støttet tiltak med økonomiske midler.

3. Omstendighetene rundt funnet av Crex Karma

Figur 3. Slik så ungen ut 14.8, to dager etter at den ble funnet sammen med mor og fire søsken. Bildet er tatt like ved funnstedet på Liknes. Kyllingen tok villig til seg levende føde som skorpetroll og meitemark.

Åkerriksekullet som Crex Karma tilhørte, ble oppdaget under siloslått 12.8.12. Vi sjekket stedet etter at enga var slått (høyballer) for om mulig å finne reirgrop. Det lyktes ikke, men slåtteenga kunne likevel godt ha vært hekkeplassen. Det antas at ungene hadde en alder på 3-4 dager da de ble funnet. De fleste fugler har eggstann (åkerriksa også?) som faller av etter ca 1 uke. Ungene hadde ikke denne da de ble funnet og kan dermed ha vært ca 1 uke gamle.

Omstendighetene rundt funnet er litt uklare, men er framstilt omtrent som følger: Føreren av traktoren stoppet under slåttten fordi han så noe som beveget seg i graset. På grunn av en døv katt på tilgrensende gård, hadde føreren fått beskjed om å holde øye med denne hvite katten som

kunne være i enga. Derfor foregikk slåtten skånsomt. Da føreren oppdaget bevegelser i graset, hoppet han av traktoren. Han må fort ha skjønt at det dreide seg om fugl. For han tok den voksne åkerriksa med bare hendene. Ungene plukket han opp i ei bøtte, til sammen 5 små dunnøster. Mora slapp han igjen og den fløy sin vei. Tre av ungene ble ganske kjapt sluppet ut igjen på funnstedet, mens to ble tatt i hus fordi de var våte og pjuskete. Den ene av disse to døde etter ca to døgn, den andre overlevde og ble vår oppdrettsfugl. En dununge ble på denne tida funnet død nær funnstedet. Dette kan ha vært en sjette unge eller en av de tre som umiddelbart ble sluppet ut. Det ble aldri sett eller hørt noe mer til verken disse ungene eller voksne åkerrikser i området, til tross for forsøk på å spore dem opp.

Lokaliteten hvor ungekullet ble funnet ligger på gården Øvre Liknes, gnr/bnr 17/34, tilhørende Heidi S. Gundersen. Stedet ligger 600 m øst for fylkesvei Vestre Karmøyveg og området er preget av jordbruk, stort sett grasproduksjon, men også åkerteiger, små brakkområder og beitemark for sau og litt hest. Det er spredt bebyggelse og riksekullet ble funnet bare ca 100 m fra nærmeste hus. Syngende åkerrikse hadde blitt registret på plassen i flere uker i følge lokale informanter, men kommunen var ikke blitt varslet om dette slik at en kunne fått til en ordning med usatt slått på antatt hekkeplass. Dette skyltes bl.a. at hannen flyttet så mye på seg at det var vanskelig å utpeke et bestemt område.

4. Første del av oppfostringen på hjemstedet

Åkerriksungen ble i første omgang tatt hånd om av Angela Gundersen som bor like ved funnplassen og som er i familie med eier av enga hvor riksekullet ble funnet. Hun tok også kontakt ganske umiddelbart med naturforvalter i kommunen for å få råd om hva som burde gjøres. Det ble ordnet med et provisorisk bur, en plastbalje med høy i bunnen og en varmende lyspære over. Ungene viste matlyst fra første stund og ble gitt biter av meitemark, skorpetroll og vann. "Død" mat ville den ikke ta til seg. Fordi det ikke er tillatt å holde ville fugler i fangenskap, ble spørsmål rettet til Fylkesmannen (FM) og Direktoratet for naturforvaltning (DN) om hva en burde gjøre videre med fugleungen. En fant da ut at den kunne få en trygg oppfostring av en erfaren tamfugl-oppdretter, M. H. Velde som driver Visnes Natursamling. Han sa seg villig til å overta riksa uten noen økonomisk kompensasjon.

5. Fuglen flyttes til Visnes

20.8 ble åkerrikseungen flyttet i det midlertidige buret til Visnes. Hovedføden ble nå sommerfugler av arten vanlig båndfly *Noctua pronuba* som Velde samlet inn ved hjelp av ei lysfelle. Disse ble gitt riksa ved hjelp av en lang pinsett som ble stukket ned i buret og som ungen snappet til seg maten fra. Døde nattsvermere ble også lagt ned i buret og etter hvert ble også disse fortært. Etter noen timers opphold alene hjemme og uten mating, gav ungen høylytt beskjed når matfar endelig kom. Ungen søkte da raskt mot stedet i buret hvor den forventet at maten skulle komme fra og laget serier med pipende eller kvitreende lyder. Første del av oppholdet på Visnes gikk over all forventning bra.

5.1 Skade i høyre fot

Så brått rundt 24.8 hadde høyre fot fått en skade eller knekk i løpet av natta. Det var bare så vidt fuglen nå kunne gå på den, for det meste lå den nå på buken i buret. Det var en hevelse i leddet midt på beinet. Etter noe tid ble riksa tatt med til dyrlege. Hos dyrlegen var dessverre røntgenapparatet midlertidig ødelagt, så dermed fikk vi aldri med sikkerhet vite hva som feilte foten. En fant heller ikke ut hvordan skaden hadde oppstått. Kanskje krumspring i buret hadde ført til problemene, eller beinskjørhet grunnet næringsmangel eller feilernæring. Det ble nå satt søkelys på hva fuglen burde fores med og siden det ikke var tilstrekkelig kunnskap om dette innenlands, ble ekspertmiljø i England kontaktet. (Se vedlagt korrespondanse om dette i kapittel 5,4).

5.2 Vingeproblemer

I sykdomsperioden i begynnelsen av september var det ikke bare den ene foten åkerriksa slet med. Vingene vokste mye i denne perioden og muskulaturen fulgte visst ikke opp. Vingespissene eller håndsvingfjærene begynte å vokse i vinkel ut fra kroppen. Dette er et velkjent fenomen hos en del bur- og tamfugler og kalles på engelsk gjerne for "angel wing". Vi overvant problemet ved å teipe vingene inntil kroppen i en periode på ca to uker. På den tiden rettet vingene seg ut og fikk normal form. Det ble benyttet vanlig teip, som lett falt av, men ble erstattet med ny etter hvert.

En nærmere redegjørelse for hva "angel wing" er har vi funnet på Wikipedia og tar med et utdrag derfra (lastet 7.11.12):

Angel wing also known as slipped wing, crooked wing, and drooped wing is a syndrome that affects aquatic birds, primarily geese and ducks, in which the last joint of the wing is twisted with the wing feathers pointing out laterally, instead of lying against the body. Males develop it more than females.

The syndrome manifests as an incurable anatomical condition which is acquired in young birds. Due to a high-calorie diet, especially one high in proteins and/or low in vitamin D, vitamin E and manganese, one or both carpus (wrist) joints are retarded in their development relative to the rest of the wing; for reasons unknown, if only one wing is affected it is usually the left one. The result is a wrist which is twisted outwards and unable to perform its usual function. Angel wing symptoms include stripped remiges (flight feathers) in the wrist area, or remiges protruding from wings at odd angles.

5.3 Kosttilskudd og framgang

Hovedføden fra første dag ble meitemark og sommerfugler, nattsvermere fanget inn med hjelp av lysfelle av M. H. Velde på Visnes. Ellers tok riksa til seg f eks skrukke troll og andre småkryp som rørte på seg. Om dette ble for ensidig kost eller om en skadet fot var årsaken til at fuglen ble

Figur 4. Mens ungen var i forpleining på Visnes fikk den sine første lufteturer i det helsetilstanden begynte å bedres. Den beveget seg fortsatt ustøtt og hvilte ofte da bildet ble tatt 5.9.

kritisk svak og sykelig i første uka av september, vet vi ikke sikkert. Tidspunktet da den ble god i foten og begynte med kosttilskudd var sammenfallende. Om den vonde høyrefoten hadde blitt leget uten ekstra påfyll av kalk og vitaminer, blir et ubesvart spørsmål.

Den 6.9 ble det kjøpt inn kalk, multivitamin-oppløsning og frø fra dyrebutikken Zoo1 på Nygård. Kalkrik sand ble stødd i bunnen av buret slik at den kunne pikke i dette og få i seg så mye den ville. "Død mat" som frø ville Karma i svært liten grad ta til seg av, så vi fikk lurt det inn ved å dyppe meitemark ned i frøene som klebet seg til markene og dermed fordøyd sammen med disse. Kalkoppløsning og vitaminoppløsning ble dessuten sprøytet inn i nattsvermerkropper som den siden spiste etter behov. Dagene 7.9 og 10.-14.9 fikk den et ekstramåltid midt på dagen. Fram til nå var den på ukedager ikke blitt matet i arbeidstida. Et større, spesiallaget bur for uteopphold blitt fraktet til stedet. Det var blitt snekret sammen av TIO-bedriften på Veia og bestod av listverk og netting – uten bunn. Det ble denne uka forsøkt å ha fuglen litt ute, i begynnelsen hadde den vanskelig for å gå pga den skada høyrefoten, men heller ikke den venstre syntes å ha fyll styrke. Den gikk ofte "på tryne" og veltet over ende når den forsøkte å ta seg fram ute. Uteburet som stod klar til den ble ikke benyttet pga fuglens helsetilstand og dårlige værforhold.

Fra rundt 10.9 skjedde det en rask forbedring av formen, foten var i orden og matlysten økte. Vekta var nå oppe i 70 g.

5.4 Veiledning fra England

Nedenfor tar vi med det meste av e-post korrespondansen som foregikk 3.-6. september mellom England og de involverte parter i oppfostringen av fuglen "vår". Det dreier seg for det meste om Crex Karma sin helsetilstand, næringsråd og oppvekstmiljø. Åkerrikse-eksperten som vi hadde kontakt med var Nick Lindsay i Wipsnade Zoo, kontaktadresse Nick.Lindsay@zsl.org.

Dear Mr. Lindsay

Thank you for giving me information about your corncrake breeding and re-introduction program, and for giving me advice on how to keep the little corncrake chick we picked up after the field had been mowed. We now hope you can give us some more advice on how to keep the chick.

The chick is now about 3 weeks old. It stays with Magne-Henrik Velde, a person with lots of experience in keeping and breeding birds. However, the corncrake was a new species to him. The bird is being fed a variety of invertebrates like worms, wood lice, flies, moths, and during the last week also snails. It has not wanted to take any artificial food in the form of pellets/crushed pellets. During the last week, it has also been fed snails.

Up until a week ago, it was lively and eating well. Unfortunately, during the last week, it has been suffering from a foot problem. It started off in the right leg, which was swollen around and below the heel. The bird was then capable of using the foot (standing and walking a few steps) before laying down. Eating was done laying down. We thought the problem could have been a result of some injury, like a broken leg or a strain. A problem like that should heal if the bird eats and stays alive. Over the last weekend, the chick also seems to have developed a foot problem in its other foot, and we are now more prone to believe the foot problem is caused by some other factor, like insufficient feeding, malnutrition, osteoporosis, etc. This morning, the chick wasn't very interested in eating either. We have been in touch with a veterinary, but unfortunately, he was not able to give us any advice on this. Do you know if a lack of minerals and calcium can cause deformation in bones, resulting in the legs being too weak to carry the chick?

Can you, out of your experience with corncrakes and other birds, please, tell whether the food is insufficient, or not? Can you also, give us some advice on how to improve/correct the diet, please?

Do you think it is a good idea to add vitamins/minerals to the drinking water? Do you have any other advice or suggestions? I would also be very interested in getting in touch with the persons who can give me advice on how to manage the grass on release sites and sites managed for corncrakes. Thank you very much for helping. We are looking forward to hearing from you.

Best regards,
Torborg Berge
Adviser, Coordinator Norwegian National Action Plan for Corncrake
Department of Environment, County Governor of Rogaland, PB 59, 4001 Stavanger

Dear Torborg

It is good to hear from you.

Very quickly – can you send me photos of the feet so I can show it to our vets? We have had the occasional foot problem so they might help. Also can you tell me what the substrate for the young corncrake is?

Regards, Nick
Senior Curator Whipsnade, Conservation Breeding and Reintroduction Programme Manager
ZSL Whipsnade Zoo, Dunstable

Dear Nick

Thank you for your quick respons.

I only have a photo taken before the chick developed a foot problem. It shows the substrate, which seems to be a plastic box covered with paper and hay. <http://www.h-avis.no/nyheter/er-blitt-rikskjendis-1.7515427>

The caretaker will fill you in on details regarding the substrate and updated photos of the feet later today. Thank you for helping us.

Regards, Torborg

Dear Torberg

Great.

The more experienced corncrake keeper will be at work tomorrow so she may be able to advise on the situation. I have already spoken with the vet hence the request for photos.

Nick

Dear Mr Lindsay

I am sending you some pictures as Torborg Berge wrote in her mail to you earlier today. I hope these pictures will help you and the wet to give us some advice.

The substrate is as you see sawdust/wood chips with some grass.
We are looking forward to hearing from you.

Best regards,
Peder Christiansen
Nature manager
Karmøy municipality

Dear Peder

A first comment from one vet is that it may be metabolic bone disease which could be from a calcium, deficiency incorrect calcium/phosphorus ratio or too high a protein level in captive diet. Do you put a calcium supplement on the live food? I will try to find out from our keepers tomorrow if they give any supplement but your food is different from ours when at the zoo before they go to the release site.

We give the chicks a mix of a general avicultural supplement and calcium supplement on the feed each day. There is a feeling that it would be good to get the chick outside and onto grass as soon as you can. I am sure a bit of daylight and sun may help.

Do you have access to such supplements? Good luck and let me know how things are going.

Regards, Nick

Dear Nick

Thank you so much for your replies. They have been very useful.

I have now been in contact with the care taker of the chick, and he says he has been feeding the chick an avicultural supplement since he got your last e-mail. The chick is pretty much the same. How long does it normally take for chicks with MBD to recover/improve?

Since the chick has been fed a natural diet as described in my earlier e-mail, we do find it a bit weird that it should not be sufficient. In order to us to correct the diet for our chick, it would be good if we could compare the diet you feed your chicks with and the diet our chick is being fed. Can you therefore, please, send us a list of the food you feed your chicks with?

And also, what does the avicultural supplement contain, what state is it in (liquid, solid, etc), and what food items do you attach/insert it to? The caretaker has tried to feed the chick common avicultural pellets, but the chick doesn't want to eat this.

Due to bad weather – fairly cold temperatures, strong winds and lots of rain, we have thought that the chick might have been better off staying inside. Do you, despite the bad weather conditions, still think it should be moved outside?

We are looking forward to hearing from you

Best regards,
Torborg Berge

Dear Torborg

The supplements we use are calcium lactate which can be scattered on the food and Avimix which is a multi-vitamin and mineral mix in a powder form. I assume this will be similar to the supplement you are using.

We use a high protein chick pellet for waterfowl which is soaked so it is moist and as a slight crumb which is easier to take. With this the chicks get mealworms and wax moth larvae.

When they go to the release site at 14 days they have the same pellet plus wild invertebrates plus mealworms, crickets, worms and wax moth larvae.

If you do not put your bird outside it will not harden up to migrate so you may have to keep it through the winter. With the leg problem this may be best anyway. It is not guaranteed that the swelling will reduce but this will depend on what the problem is. If it is not getting a lot of exercise it may just be a developmental problem.

Do you have a weight for the chick?

We will not move chicks at 14 days to the release site unless they are over 60g. Usually they are about 80g at this stage. I am not exactly sure of the weights at release but they can be well over 100g by this time. Does this help?

Best regards, Nick

6. Tilbake til hjemstedet

6.1 Spesiallaget bur

Figur 5. Buret på stedet hvor åkerriksa tilbrakte siste del av forpleiningen. Foto: Oskar K. Bjørnstad.

venstre i bildet) hvor den kunne søke ly. Inne i kassen var det høy og en nyinnkjøpt varmeplate. Det viste seg å være en vellykka ordning, og fuglen var mye inne i varmen her. I tillegg hadde fosterforeldrene (kledd i rødt og blått i bakgrunnen) lagt inn et vinklet PVC-rør på ca en halv meter, foret med høy. Også dette tilfluktsstedet benyttet Karma seg ofte av og sprang inn der når det kom regnbyger eller den ble redd. Oppå buret, i det ene hjørnet, ble det dessuten lagt ei finerplate for å beskytte riksa mot regn når den var ute for å plukke mat fra bakken inne i buret.

Opplæringsbedriften TIO på Veamyra fikk laget et stort bur (ca 2x2m og 1 m høyt) av netting og trelister. Dette ble kjørt til M. H. Velde på visnes som der skulle ta seg av oppfostringen i en periode framover. Men helsetilstanden til fuglen gjorde at dette uteburet ikke ble benyttet, Karma ble værende inne i varmen i plaststampen som var omgjort til bur. Uteburet ble siden demontert og skrudd sammen igjen på Liknes, på fuglens hjemsted, og benyttet der de siste dagene fram til riksa ble sluppet ut i det fri. Inne i buret ble det ordnet til med en plastkasse med hull i (ses nederst til

Figur 6. Åkerriksa ble ringmerket og det ble tatt blodprøve for å få fastslått kjønn. Foto: Oskar K. Bjørnstad/26.9.

6,2 Blodprøve og merking

Etter innspill fra Torborg Berge hos fylkesmannen i Rogaland og leder for handlingsplanen for åkerrikse, ble det tatt blodprøve av Crex Karma 26.9. Hovedhensikten med dette var å avgjøre åkerriksas kjønn. Dersom det viste seg å være enn hunn, ville det være av interesse å få påmontert gps-utstyr på fuglen før den ble sluppet. Kunnskapen om hunnenes trekkvaner og utbredelse er minimal og satellittutstyrt kunne Karma bidra med viktig informasjon. Blodprøve ble sendt 27.9 etter avtale med Torborg Berge til Universitetet i Oslo ved

Jan T. Lifjeld. Blodprøven ble tatt etter velkjent metodikk – av Oskar K. Bjørnstad som hadde erfaring med dette fra andre arter og hadde utstyr klart. Selv om vi etterlyste prøveresultatet flere ganger i påfølgende uke, fikk vi som svar at det ikke var gjort noen analyse. Vi kunne ikke vente lenger, og 5.10 var tida overmoden for å slippe åkerriksa ut i det fri, uten å vite kjønn – og uten sender. Riksa fikk i stedet en vanlig metallring fra Stavanger Museum om høyrefoten med nummer K02601.

6,3 Rask utvikling

Da åkerriksa ble flyttet tilbake til Liknes 26.9, var den i god form, men så vidt vi kunne se var den ennå ikke i stand til å fly. Vingene var nå som de skulle i form, men de syntes ikke å ha nok muskelkraft til å holde fuglen i lufta. Fuglen ble veid 4.10 og var nå kommet opp i hele 140g – helt innenfor normalområde til en voksen åkerriks. Det var en dobling av vekten fra 10.9 da den ble veid på Visnes. Når den ikke ble skremt, vandret den stilt og rolig rundt i buret og lette etter mat i gresset på bunnen. Her hadde den litt forskjellig å velge i, fra pellets, fuglefrø og rognebær til levende meitemark og døde sommerfugler (innsamla nattsvermere).

Figur 7. Formkurven gikk raskt til vær under oppholdet i uteburet på Liknes. Crex Karma vokste fort og la på seg nok vekt til å være utrustet for en lang, forestående trekkstur sørover. Det er vel neppe mer enn 50 % sjanse for at den klarer turen til tropisk Afrika og tilbake igjen. Men om det våren 2013 synger åkerrikser på Liknes eller i nærheten, skal vi forsøke og lokke de fram og sjekke ringnummer. Er Crex en hann er det visse muligheter for at vi ser den igjen. Er den en hunn, vil dens videre skjebne nok aldri bli fortalt. Foto: Oskar K. Bjørnstad.

7. Mediayndling

Interessen fra media var overraskende stor. De som var med på å lage saker på åkerriksa var aviser (Haugesunds Avis, Karmøynytt og bondebladet), TV (Se Byen, og radio (NRK-Rogaland og NRK/nitimen). Sistnevnte sendte egen journalist (Erik Baanerud) fra Oslo og sendte på direkten fra Visnes 5.9. Både før og etter dette fulgte programmet utviklingen til åkerriksa med korte innslag fra den var liten til den ble sluppet. Det var da en av nitimens lyttere som kom på navnet Karma. Crex var navnet fosterfar Magne Henrik Velde allerede hadde foreslått og brukt

Figur 8. Det er få eller ingen natursaker fra Karmøy som har fått større mediaoppmerksomhet enn Crex Karma. Her er fotograf fra TV-Haugaland i sving den dagen riksa ble sluppet fri. Foto: Oskar K. Bjørnstad.

om den, slik at det ble to navn. Alle oppslagene i media var positivt vinklet, men i Karmøynytt og siden i Haugesunds Avis trykket en større sak kalt "I veien for veien?" ble temaet åkerriksehekking i planlagt ny veitrasé øst for Åkrehamn problematisert. Lenker til alle medieoppslag tas ikke med her, men et internettsøk på "åkerrikse Karmøy" vil vise mye av dette.

8. Tilbake til friheten

Figur 9. Etter 7 uker i fangenskap får åkerriksa friheten tilbake. 5.10 var det en pause i griseværet som hadde vart lenge, og tida var moden for vingestrek. Foto: Oskar K. Bjørnstad.

Det ble en del diskusjon blant de involverte parter i oppfostringen av fuglen hvordan den i praksis skulle slippes fri – og hvor. Det var viktig at det skjedde så forsiktig som mulig. Innfangning inne i buret og transport, kunne medføre skader på vingene. Riksa var nå svært sky og livlig, og bare det at den sprang mot nettingen i buret, hadde allerede ført til litt oppskraping og tendens til blodspill på overnebbet. Ved en eventuell seinere bruk av buret, må en sørge for en annen løsning med hensyn til maskevidde på nettingen nederst i buret, eller på annen måte hindre at innsperret fugl unngår å kile nebbet inn i nettingen og dermed skrape seg opp.

Et forslag til slipping gikk ut på rett og slett og bare åpne buret der det stod og la fuglen ta ut derfra. Men nær huset var det få gjemmesteder, det var åpen og nedbeitet mark. Dessuten hadde det i løpet av kort tid passert tre rovfugler over området i tillegg til mange observante kråker i nabolaget. Det ble derfor besluttet å ta fuglen med hendene inne i buret og bære den ca hundre meter bort til utkanten av enga hvor den ble funnet i sin tid. Her var det flere mål med rufsete, fuktig eng som ikke var slått.

Da fuglen ble sluppet på den siloslåtte enga få meter fra den uslåtte delen, pilte den raskt inn i det høye graset og ble borte. Den tok ikke til vingene. En kunne ikke være hundre prosent sikker på at den egentlig var i sand til å fly. Men det er jo typisk åkerrikse å løpe i stedet for å fly i småfarlige situasjoner. Et par timer etter utslipping, går fostermor for å sjekke et elektrisk gjerde ikke langt unna der Karma ble sluppet ut. Utrolig nok viste det seg at riksa var nettopp der. Den ble da så skremt, at den fløy opp og bort. Mot nord.

9. Hendelsesforløpet i kortform

- 12.8 Åkerriksekull, mor og fem unger, oppdaget under slått på Øvre Liknes.
- 14.8 Kommunen ved naturforvalter blir varslet om funnet og får spørsmål om hva som bør gjøres med to av ungene som er tatt i pleie.
- 16.8 Den ene ungen dør og blir og blir gitt til preparering for Visnes natursamling.
- 20.8 Den overlevende ungen som får navnet Crex flyttes til videre forpleining på Visnes.
- 24.8 På morgenen oppdages det skade/brudd og/eller betennelse i høyre fot. Riksa har store problemer med å gå og blir mye liggende på buken inne i buret som er innendørs.
- 3.9 Fuglens helsetilstand er på et lavmål og en er i tvil om at den vil overleve.
- 4.9 Tilstanden har ikke forverret seg og Crex får fra nå av et ekstramåltid midt på dagen (i arbeidstida) hver dag fram til og med 14.9. Det kjøpes inn kalksand og kalk for oppløsning i vann, multivitaminer og frø for å motvirke mulig beinskjørhet.
- 5.9 Journalist fra NRK/9time kommer fra Oslo for å lage direkte innslag om Crex fra Visnes. Lyttere blir oppfordret til å finne navn til fuglen, uvitende om at den allerede var navnsatt. Det beste forslaget ble Karma.
- 7.9 Hver arbeidsdag i perioden 7.-14.9 blir det sørget for at Crex Karma får et ekstra måltid midt på dagen. Ungen har ikke på noe tidspunkt måtte tvangsfores. Den har alltid tatt til seg mat selv, men i ulik grad. I denne perioden blir det i tillegg til meitemark og små næringsrike frø klebet til markene, tilført ekstra næringsrik kost ved å sprøyte kalkoppløsning og multivitaminer inn i kroppene på (de døde) sommerfuglene som den ble foret med fra pinsett eller plukket opp fra bunnen av buret etter behov. På dager med fint vær får den korte opphold ute på grus/kortvokst gras. Høyrefoten er ennå dårlig og ungen går ofte over ende når den prøver å forflytte seg.
- 10.9 Tydelig forbedring av helsetilstanden registreres og den begynner å gå stødigere. Matlysten øker fra nå av. Den blir veid til 70g. Vingene vokser rett ut fra kroppen, såkalt "angel wing". Vingene teipes inntil kroppen for at de skal vokse i rett retning.
- 26.9 Crex Karma flyttes tilbake til funnstedet på Liknes for å settes i bur ute for tilvenning til friheten. Fuglen blir ringmerket og det blir tatt blodprøve for å få bestemt kjønn med tanke på å utstyre den med satellittsender. Melormer blir innkjøpt som ekstra energitilskudd.
- 4.10 Vekta er nå oppe i 140g, og fuglen synes å være i topp form og klar til å kunne fly. Siden vi ennå ikke hadde fått svar på blodprøve fra Oslo og ikke fått klarsignal om gps-utstyr, tok vi bestemmelsen at fuglen måtte slippes før det ble for vinterlige værforhold.
- 5.10 Riksa slippes på enga der den ble funnet. Etter et par timer i graset flyr den opp og bort.

10. Korrespondanse med FM og DN

Det har fra kommunens side hele tiden vært tett korrespondanse med fylkesmannen. Da riksa ble funnet, hadde både naturforvalter og ansvarlig for handlingsplanen for åkerrikse ferie. Mange timer i telefon og e-poster ble brukt. Etter hvert kom Direktoratet for naturforvaltning mer på banen. Forholdene rundt helsetilstanden til Crex Karma endret seg imidlertid så fort, at deler av korrespondansen var utdatert når den kom.

11. Økonomi, kompensasjon og takk

Naturforvalter Peder Christiansen hadde invitert mediafolk og alle involverte i forpleiningen av åkerrikse til å oppleve dens overgang til friheten. Her takkes alle for innsatsen. Foto: Oskar K. Bjørnstad.

Å fostre opp Crex Karma har vært billig. Det eneste vi har betalt for er mat og varmeplate. Bur, utebur, utehus, oppfostring med mer har vi fått gratis. Bonden som slo enga har fått tilskudd til åkerriksevennlig slått, slik som beskrevet i tilskuddsordningene til handlingsplanen. Videre har kommunen spandert kaker og blomster til de involverte den dagen vi slapp riksa ut. Karmøy kommune og fylkesmannen har valgt å gi de ulike "fosterforeldrene" henholdsvis 2x500 kr, og 5000 kr som takk for hjelpen. Dette må sies å være veldig mye arbeid og god naturforvaltning for lite penger. Vi ønsker å takke bøndene på Karmøy, Landbrukskontoret på Karmøy, ornitologene på Karmøy, opplæringsbedriften Tio, bonden som slo enga; Odd Inge

Tønnesen, grunneiere og fosterforeldrene Henning og Heidi Gundersen, og deres datter Angela Gundersen Østhus, fosterfar Magne Henrik Velde, Nick Lindsey i Wipsnade Zoo i England, Torborg Berge hos fylkesmannen i Rogaland, og Direktoratet for naturforvaltning.

12. Tips til neste gang

Til slutt vil vi oppsummere de erfaringene vi høstet med Crex Karma med tanke på hvordan en på tryggest og best mulig måte kan oppfostre åkerrikse-kyllinger/egg som havner i en liknende nødsituasjoner i framtida. I utgangspunktet er det ikke lov å ta inn ville fugler for opphold i fangenskap. Så lista nedenfor kan ikke tas i bruk uten videre av den som måtte komme over skadde unger eller unger som f. eks. mister mor under slått. Noe av det første en må gjøre er å kontakte kommunens naturforvaltning, eventuelt jordbruksavdeling for råd. Kommunen vil da ta den nødvendige kontakten videre med Fylkesmannen og Direktoratet for naturforvaltning. En avtale om tillatelse til oppfostring må inngås.

Ved funn av reir med egg, der mora skyr reiret etter slått eller av andre årsaker forlater reiret, anbefaler vi at eggene fortrest mulig blir lagt i en rugemaskin. Men også i slike tilfeller må kommunen kontaktes for råd og videre plan for hva som skal skje når ungene kommer til verden. Det anbefales ikke å bruke tamhøns til ruging av åkerrikse-egg. Høns er tyngre fugler og har egg

som tåler tøffere behandling enn åkerriksas. Egg av åkerrikse under ei vanlig høne kan/vil gå i stykker.

Tips til oppfostring av åkerrikse, fra nyklekket til flygeferdig:

- **Mat**

Ungene trenger ikke å bli tvangsforet. De har et naturlig instinkt for å finne og plukke opp mat fra bakken selv. Det er først og fremst levende mat de har sansen for. Meitemark er god startføde, men første uka må disse deles opp i småbiter. Markene må være levende. Ellers fungerer skruketroll, sommerfugler og ulike småkryp. Hvor mye en skal fore med kontrollerer kyllingene selv, men tilgangen må være jevn i løpet av dagen. Kyllingene må få matpause om natta, i det minste fra midnatt til 06. Meitemark bør inngå i kosten helt til fuglen slippes. For å unngå beinskjørhet eller andre mangelsykdommer som kan oppstå når ungene ikke ferdes fritt ute og kan plukke i seg ulike vegetabilsk føde, anbefales innkjøp av næringsrike frø som brukes til små burfugler (ikke solsikke). Kyllingene tar kanskje ikke frøene av seg selv. De må lures inn ved at de kleber til meitemarkene. Når meitemarkene, hele eller i deler, dyppes i frøene fester de seg til de sleipe markene og følger med ned når ungen svelger markene. Også ekstra kalk må lures i fuglene. Det kan skje ved at en har kalkholdig sand i deler av bur-bunnen. Da får fuglen litt i seg når den plukker opp en mark eller et kryp. En daglig dose vannoppløst kalsium og multivitaminer (calsium lactade E327 og avimix brukt i England) i væskeform sprøytes inn i 5-6 kropper på innfanga sommerfugler (nattsvermere fanget ved hjelp av lysfelle). Etter hvert som kyllingen blir eldre, tar den villigere til seg "død mat" f. eks. i form av ulike typer bær. Før utslepping kan det være en fordel å gi ungen litt ekstra energi. Vi kjøpte inn melormer og proteinrik pellets (fuktes før servering). Det førte til rask stigende formkurve og vektøkning før slipp.

Mating må skje uten direkte kontakt med fuglen. Målet er at den skal beholde sin naturlige frykt for oss mennesker. Den første tiden var det effektivt å mate kyllingen ved hjelp av en lang pinsett som den snappet levende meitemark eller døde sommerfugler fra. Vår erfaring er at fuglen ble fort "kjent" med den som matet den og dermed ikke for redd til å ta imot mat fra pinsett. Kom det fremmede på besøk, nyttet det ikke å få den til å ete. Etter hvert som den ble eldre og fikk fjærdrakt, ble den mer sky og lot være å ete så lenge det var folk i nærheten.

- **Vann**

Vann må være tilgjengelig i små mengder, f. eks. servert i en liten boks eller på en tallerken. Det må ikke være så mye vann at kyllingen kan drukne i det. Vannet må hele tiden være rent, og en må unngå at fuglen bruker det til toalett. Dersom skitt havner i vannet, må det erstattes med nytt vann så fort som mulig.

- **Varme**

Selv om oppfostringen den første tiden skjer innendørs, er ei varmeplate/lampe bra. Den kan plasseres i et hjørne av buret slik at ungen kan oppsøke denne etter behov. Varmeplater kan kjøpes på dyrebutikker eller på steder som selger landbruksartikler. Lyspære over buret kan også benyttes som varmekilde, men fuglen bør ikke ha kunstig lys nattetid.

- **Bur og underlag**

Den første tiden er det naturlig å la oppfostringen skje i et bur innendørs, for tilby ungen et tørt, varmt og predatorfritt miljø. Dette buret trenger ikke være så avansert, en kasse eller plastbalje kan duger så lenge kyllingen er en dununge. Den må ha et stabilt underlag og oppå dette litt kalksand, treflis og tørt gress. Matingen bør skje på en måte som hindrer at sagmugg og treflis fester seg til

meitemark som faller ned på bunnen – og siden blir spist. Trolig er det ikke gunstig for kyllingen å få for mye trespon og flis i seg. I alle fall har dette ingen næringsverdi. Varmeplate plasseres i et hjørne av buret, et lite krypinn kan det også være i buret, slik at den kan søke inn i mørke om den føler for det. Det er ikke nødvendig med noe tak over buret, det kan være åpent og plasseres slik at fuglen får med seg når lyset ute kommer og går.

Når kyllingen har fått fjærdrakt eller i de siste to ukene av fangenskapet, må fuglen tilpasses livet utendørs. Den trenger da et større utebur – uten annet tak enn netting slik at den kan få med seg solas gang over himmelen og stjernebildene. Det bør være rundt 4 m² og 1 m høyt . Bunnen må være naturlig gressmatte – ikke for høyt gress slik at den mister oversikten. Buret må inneholde et ekstra tett bur eller en kasse som den kan søke tilflukt i under dårlig vær, om nettene eller ellers når den kjenner for det. Et hjørne av taket i buret kan dekkes over med ei plate eller en presenning, slik at fuglen kan være ute i regnvær uten å bli direkte utsatt for regnet.

Uteburet bør plasseres slik at det er under mest mulig oppsyn av den som har ansvar for oppfostringen. At buret også kan stå nær slippstedet for fuglen, er trolig en fordel. For å unngå at fuglen blir skremt inne i buret og kan komme til skade, er det viktig å holde katter og hunder borte fra fuglens sanse radius for slike farer. Besøk ved buret må bare skje ved mating eller andre helt nødvendige gjøremål. Skremt fugl vil løpe eller fly mot nettingen og vil lett kunne få sårskader på nebbet/pannen. For å unngå at fuglen kjører nebbet gjennom nettingen og skrapet seg opp, bør nettingen i de nederste ca 30 cm av buret dekkes til på innsiden. Rundt buret, på utsiden og helt inntil dette, bør det legges en "sikkerhetssone" av for eksempel netting på minst en halv meter i bredde som hindrer eventuelle rovdyr i å grave seg ned og inn i buret på nattestid.

- **Kjønnsbestemmelse og merking.**

Blodprøve for kjønnsbestemmelse, eventuelt å ta vare på vev/fjær av kyllinger som dør, kan komme på tale. Også merking med satellitt-sender kan være aktuelt i framtida. Dette er temaer som skal utredes. Foreløpig er det viktig at åkerrikser blir ringmerket før frislipp. Ring påsettes av en lisensiert person knyttet til Ringmerkingssentralen ved Museum Stavanger.

- **Frislipp**

Det bør tilstrebes å slippe fuglen på funnstedet eller så nær som mulig. Det er sannsynlig at det er denne lokaliteten som er preget inn i fuglen som nyfødt – data om hvor den kommer fra – hvor den er hjemmehørende. Åkerriksa løper like gjerne som den flyr. Ved frislipp er det sannsynlig at den i første omgang bare løper av gårde. Det er derfor en fordel at den har mulighet til raskt å skjule seg i høy, tett gressvegetasjon. Slippstedet må sjekkes for katter, og eventuelt nysgjerrige kråker må jages på betryggende avstand. Slippet bør skje i godt vær, tidlig på dagen slik at fuglen får de beste vilkårene for å orientere seg i sin nye, store verden.

Rapporten er skrevet av:

Arnt Kvinnesland, naturvernkonsulent Karmøy kommune

Peder Christiansen, naturforvalter Karmøy kommune